

Aneta Marek

Ziemia Kłodzka jako region kultu św. Jana Nepomucena

Studia z Geografii Politycznej i Historycznej 3, 321-342

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aneta Marek

Ziemia Kłodzka jako region kultu św. Jana Nepomucena

W artykule zaprezentowano kult św. Jana Nepomucena na Ziemi Kłodzkiej. Historia tego regionu kształtowała się odmiennie niż sąsiedniego Śląska. Obszar ten często stanowił terytorium sporne między Czechami a Polską. Ziemia Kłodzka kilkakrotnie zmieniała swoją przynależność państwową, czego konsekwencją były zmiany religijne. W baroku, podczas prężnych działań kontrreformacyjnych rozpowszechnił się kult XIV-wiecznego męczennika – św. Jana Nepomucena. Rozprzestrzenił się on od czasu śmierci jego oprawcy – króla czeskiego Wacława IV (1419 r.), by w XVIII w., po dokonanej kanonizacji męczennika, osiągnąć apogeum, co ma odzwierciedlenie w liczbie stawianych figur świętego zarówno w Czechach, jak i w różnych regionach Polski. Do rozpowszechnienia kultu przyczynili się duchowni, głównie jezuita, i przedstawiciele dworu cesarskiego, zamożnej szlachty oraz magnaterii. W krajobrazie Ziemi Kłodzkiej znajduje się ponad 220 jego wizerunków. Podstawowym celem artykułu jest identyfikacja i inwentaryzacja obiektów architektury sakralnej związanych z opisywanym męczennikiem.

Słowa kluczowe: Ziemia Kłodzka, kult, św. Jan Nepomucen.

1. Ziemia Kłodzka jako region historyczny

Ziemia Kłodzka jest regionem geograficznym obejmującym południowo-wschodnią część województwa dolnośląskiego. Leży na pograniczu dwóch pasm górskich: Sudetów Środkowych i Sudetów Wschodnich. Jej centrum stanowi Kotlina Kłodzka otoczona przez pasma górskie. Do Ziemi Kłodzkiej należą następujące jednostki fizycznogeograficzne: Krowiarki, Masyw Śnieżnika, Góry Bialskie, Góry Złote, Góry Bardzkie, Góry Sowie, Wzgórza Włodzickie, Wzgórza Ścinawskie, Góry Stołowe, Góry Orlickie, Góry Bystrzyckie (Staffa 1994).

Historia Ziemi Kłodzkiej kształtowała się na przestrzeni dziejów nieco inaczej niż tereny sąsiedniego Śląska. Wynikało to głównie z położenia fizycznogeograficznego. Pasma górskie otaczające ten region przyczyniały się do jego izolacji. Odrębność wynikała także z położenia administracyjnego i sąsiedztwa z państwem czeskim (Staffa 1994, s. 13). W przeszłości przez Ziemię Kłodzką

przebiegały ważne trakty handlowe, wykorzystując dogodnie do przekraczania miejsca, jak: Przełęcz Międzyzleską, Kłodzką, Łądecką, Polskie Wrota. Jedna z odnóg pradawnego szlaku handlowego (bursztynowego) prowadziła z południa Europy przez Przełęcz Międzyzleską, Kłodzko, na północ w kierunku Gdańska i Królewca. Drugi trakt handlowy, zwany solnym, wiódł z Pragi przez Przełęcz Polskie Wrota, Kłodzko, Przełęcz Kłodzką w kierunku Krakowa i Wieliczki. Przy szlakach handlowych powstawały osady i grody.

Pierwsza wzmianka dotycząca Kłodzka pochodzi z 981 r. Informacja o grodzie Sławnikowiców, leżącym nad rzeką Nysa, w pobliżu granicy z Polską, pojawiła się w czeskiej kronice kronikarza Kosmasa: „contra Poloniam castellum Cladzco, situm iuxta flumen nomine Nizam” (*Kosmův Letopis...* 1874, s. 41).

W X i XI w. Ziemia Kłodzka była przedmiotem rywalizacji czeskich Przemysłidów z polskimi Piastami: Bolesławem Chrobrym, Kazimierzem Odnowicielem, Władysławem Hermanem i Bolesławem Krzywoustym (Staffa 1993, s. 100–101). Kres tej rywalizacji położył trwały pokój podpisany podczas Zielonych Świątek w Kłodzku przez Sobiesława i Bolesława Krzywoustego w 1137 r., który utrwalił granicę między Ziemią Kłodzką a Śląskiem (Cetwiński 2009, s. 27). Od tego czasu Ziemia Kłodzka należała do Czech. Po śmierci króla Przemysła Ottokara II w bitwie pod Suchymi Krutami w 1278 r., książę wrocławski Henryk IV Prawy otrzymał Ziemię Kłodzką w dożywocie od króla niemieckiego Rudolfa I Habsburga, prawdopodobnie za zrzeczenie się praw opieki nad małoletnim Wacławem II i wdowy po Przemysle Ottokarze II (Brygier, Dudziak 2010, s. 38–41). Po śmierci Probusa w 1290 r. Ziemia Kłodzka wróciła pod bezpośrednią władzę Czechów.

Wraz ze śmiercią Wacława II w 1305 r. wygasła czeska linia Przemysłidów, a Królestwo Czeskie znalazło się pod panowaniem Luksemburgów (Herzig, Ruchniewicz 2006, s. 38). W latach 1327–1335 obszar ten był w rękach księcia wrocławskiego Henryka VI, potem przez kilka lat rządy sprawował książę ziębicki Bolko II (Herzig 2003, s. 11). Po jego śmierci w 1341 r. Ziemia Kłodzka powróciła pod władzę króla Czech (Herzig, Ruchniewicz 2006, s. 41). Początek XV w. to okres wojen husyckich. W tym czasie zdobyto wiele miast i grodów Ziemi Kłodzkiej. W 1424 r. stany Kłodzka z książętami śląskimi zawarły przymierze przeciwko husytom. Dnia 27 grudnia 1428 r. pod Starym Wielisławiem rozegrała się jedna ze znaczących bitew, podczas której zginął dowódca wojsk śląskich książę Jan Ziębiński (Staffa 1993, s. 101). Po zakończeniu wojen husyckich obszar ten stał się terytorium spornym pomiędzy możnowładcami czeskimi a duchowieństwem i stanami księstwa ziębickiego. Majątki Ziemi Kłodzkiej zostały sprzedane Jerzemu z Podiebradów. Panujący w Czechach Jerzy z Podiebradów, 24 czerwca 1459 r. nadał Ziemi Kłodzkiej status

hrabstwa, a 5 sierpnia 1459 r. cesarz Fryderyk III ogłosił ją „prawdziwym hrabstwem” (Herzig, Ruchniewicz 2006, s. 59). Po śmierci króla Jerzego z Podiebradów Hrabstwo Kłodzkie przeszło we władanie jego syna Henryka (1472–1498). Sytuacja uległa komplikacji za rządów synów Henryka, którzy sprzedali Hrabstwo Kłodzkie i Ziemię Morawską hrabiemu Ulrikowi Hradeckowi. W latach 1471–1526 Hrabstwo Kłodzkie wraz z Królestwem Czech pozostawało pod panowaniem Jagiellonów, natomiast po śmierci Ludwika Jagiellończyka w 1526 r. w bitwie pod Mohaczem przeszło pod panowanie Habsburgów (Bartkiewicz 1977, s. 169) i pod ich wpływami przetrwało do 1740 r.

Warto dodać, że XVI w. w Europie był również czasem rozwoju i rozkwitu wielu nowych prądów reformacyjnych. Na Ziemię Kłodzką dotarły doktryny śląskiego reformatora religijnego, twórcy grupy wyznaniowej szwenkfeldystów – Kaspara Schwenkfelda, szerzyły się także idee anabaptystów oraz zwolenników Marcina Lutra. Doktryna luterńska przyjęła się dość szybko, intensywnie wypierając szwenkfeldystów i anabaptystów. Prawie wszyscy mieszkańcy Ziemi Kłodzkiej byli ewangelikami. Jednak polityka prowadzona przez Habsburgów doprowadziła do intensywnej rekatolizacji, czego skutkiem były bunty chłopskie. W ich efekcie dochodziło do pogromu ludności ewangelickiej i przymuszaniu do konwersji przez wojska cesarskie. Negatywny wpływ na kształtowanie się sytuacji wyznaniowej na Ziemi Kłodzkiej miała wojna trzydziestoletnia (1618–1648) i jej skutki. Wypędzono duchownych i nauczycieli ewangelickich, a ich majątki zostały skonfiskowane. Protestantów zmuszono do emigracji (Mazurski 1994–1996, s. 68–80). Wojna ta doprowadziła do upadku społecznego i gospodarczego państwa czeskiego i Ziemi Kłodzkiej.

W następnym stuleciu Ziemia Kłodzka znów stała się miejscem działań zbrojnych. W wyniku wojen śląskich w latach 1740–1763 król Fryderyk II Wielki odebrał Śląsk Austrii, a Hrabstwo Kłodzkie kupił i włączył na przeszło dwieście lat w granice administracyjne Śląska. Traktat pokojowy w Hubertusburgu z 15 lutego 1763 r., kończący wojnę siedmioletnią w Europie, ugruntował panowanie Prus nad Ziemią Kłodzką. Cesarzowa Maria Teresa zrzekła się ostatecznie praw do Śląska i Ziemi Kłodzkiej na rzecz Prus, a Fryderyk II wyraził swoje poparcie dla jej syna Józefa II w jego staraniach o koronę cesarską. Ziemia Kłodzka należała do Prus aż do 1945 r. Ten historyczny region, należący w przeszłości kolejno do Czech, Austrii i Prus, w 1945 r. został włączony do państwa polskiego.

2. Żywot św. Jana Nepomucena

Jan Nepomucen jest jednym z ważniejszych świętych ziemi czeskiej. Żył

w drugiej połowie XIV w. Po ukończeniu studiów z zakresu filozofii oraz prawa kanonicznego uzyskał tytuł doktora prawa kościelnego i otrzymał święcenia kapłańskie (*Drahé kameny...* 1871, s. 118–123).. W 1380 r. otrzymał probostwo w kościele św. Havla, a w 1387 r. został kanonikiem przy kościele św. Jilji na Starym Mieście w Pradze (Novák 1862, s. 127). W 1389 r. uzyskał godność kanonika przy kościele kolegiaty św. św. Piotra i Pawła na Wyszehradzie oraz nominację na wikariusza generalnego arcybiskupa praskiego Jana z Jenštejna (Skarga i in. 1910, s. 487–491). Król Czech Waclaw IV Luksemburski mianował duchownego kaznodzieją kościoła i nadwornym jałmużnikiem. Wkrótce wybuchł konflikt między królem Waclawem IV a arcybiskupem o nowo wybranego benedyktyńskiego opata w Kladrubach. Jan Nepomucen, mimo sprzeciwu króla, zatwierdził wybór opata, co przyczyniło się w 1393 r. do aresztowania wikariusza (*Historia S. Jana...* 1724, s. 56). Późniejsza legenda głosi, że powodem uwięzienia przez Waclawa IV i męczeńskiej śmierci Nepomucena była odmowa ujawnienia tajemnicy spowiedzi drugiej żony Waclawa IV – Zofii Bawarskiej, którą król podejrzewał o niewierność. Duchownego poddano torturom, a następnie zrzucono z mostu Karola do Wełtawy w 1393 r. (L.R. 1865, s. 272). Gdy ciało Nepomucena pojawiło się na tafli wody, zostało ono rozświetlone niebieskimi promieniami, a wokół głowy zapłonęło pięć gwiazd. W symbolice liczba ta zaczęła odpowiadać łacińskiemu pięcioliterowemu słowie *tacui*, co znaczy milczący (Hochleitner, Scheer 1998, s. 27). Nepomucen został pochowany w praskiej katedrze św. Wita.

Święty Jan Nepomucen przedstawiany jest zawsze w stroju kapłańskim, nawiązującym do okresu baroku. Na sutannie znajduje się rokieta, następnie mantolet, a na nim almucja lub mucet. Na szyi zawieszona jest stuła, na głowie znajduje się biret¹. Najczęściej przedstawiany jest w kontrapoście. W dłoniach często trzyma krzyż, rzadziej gałązkę palmową (Schauber, Schinder 2000, s. 230). Głowę otacza nimb z pięcioma gwiazdami nawiązującymi do słowa *tacui*. Niekiedy męczennik trzyma w dłoni zamkniętą kłódkę lub zapieczetowaną kopertę. W ikonografii święty czasem przedstawiany jest z palcem na ustach, co symbolizuje tajemnicę spowiedzi (Kalinowski 1986, s. 278–283).

¹ Rokieta – rodzaj podszywanej komży, używanej od IX w. przez prałatów i biskupów jako strój chórowy; ma węższe od komży rękawy. Mantolet – pozaliturgiczny strój bez rękawów, sięgający kolan, zakładany na komżę i rokieta przez biskupów i prałatów, czasem też kanoników, zazwyczaj w kolorze fioletowym. Almucja – krótka, futrzana peleryna zarzucana na ramiona. Mucet (mozetta) – strój pozaliturgiczny używany przez kardynałów, biskupów, kanoników w formie sięgającej do łokci pelerynki, zapinanej lub zawiązywanej pod szyją. Biret – nakrycie głowy duchowieństwa, różnych kształtów i kolorów, używane od wczesnego średniowiecza.

Patronat Jana Nepomucena jest dość szeroki. Uważany jest on za patrona Pragi, archidiecezji katowickiej, diecezji opolskiej oraz Dolnego Śląska. Jest patronem rodu Habsburgów oraz, obok św. Ignacego Loyoli, jest również drugim patronem zakonu jezuitów (Schauber, Schinder 2000, s. 230). Spośród najbardziej popularnych i najczęściej spotykanych patronatów św. Jan Nepomucen jest patronem tajemnicy spowiedzi (Zaleski 2008, s. 266–267). Często jest wzywany w przypadku zniesławienia lub zachowania dyskrecji. Chroni przed oczernianiem, urokami i złym słowem. Uważany za orędownika dobrej sławy (Janicka-Krzywda 1993, s. 48–49). Jest także patronem żeglarzy, flisaków, młynarzy oraz innych zawodów związanych z pracą na wodzie. Przypisuje się mu wstawiennictwo przed powodzią i nawałnicami, stąd też jego wizerunki stawiano na mostach, przy rzekach i terenach zagrożonych wylewami rzek. Męczennika czczono także jako patrona podróżnych, stąd w wielu krajach, często również zamorskich, wizerunki Jana Nepomucena zostały rozpowszechnione za pośrednictwem misjonarzy, zwłaszcza jezuitów (Krejčí 1974, s. 152–154).

3. Kult św. Jana Nepomucena

Wkrótce po śmierci Jana Nepomucena, arcybiskup Jan z Jenštejna, wystosował do papieża list, w którym nazwał swojego generalnego wikariusza *Martyr Sanctus*, czyli święty męczennik (*Drahé kameny...* 1871, s. 118–123). Kult, który zaczął szerzyć się wkrótce po jego śmierci, początkowo miał charakter nieoficjalny, ze względu na grożące ludności praskiej represje króla Wacława IV. Kult ten osiągnął zdecydowanie większy zasięg dopiero po śmierci króla. Był on także reakcją na pierwsze informacje o cudach przypisywanych wstawiennictwu Jana Nepomucena. O wydarzeniach informuje fragment napisu umieszczonego na nagrobku męczennika „Tu leży cudami sławny Jan z Nepomuku...” (Skarga 1910, s. 490–491).

O męczeńskiej śmierci Jana Nepomucena wspominali na łamach swoich dzieł historycy i kronikarze, m.in. Tomas Ebendorfer w *Chronica regum Romanorum* z 1449 r., Pavel Židek w *Spravovna příběh* z 1471 r., Václav Hájek z Libočan, autor *Kroniki českéj (Kronika česká)* z 1541 r., Bohuslav Balbín w dziele *Acta sanctorum* wydanym w 1675 r. Kroniki te nie są wolne od błędów. Jeden z pierwszych dziejopisarzy Jan z Krumlova dokonał pomyłki w dacie śmierci Jana Nepomucena, przyjmując, że męczeńska śmierć nastąpiła w 1383 r. Błąd ten był wielokrotnie powielany w czeskich źródłach, ale również w przekładach dokonywanych przez polskich biografów (Stanisław Wincenty Jabłonowski 1749 r., Piotr Skarga) (*Historia życia...* 1740).

Kult św. Jana Nepomucena na dużą skalę rozwinął się po zwycięstwie katolików nad protestantami w bitwie pod Białą Górą 8 listopada 1620 r. (Hochleitner 1996, s. 54–55). W okresie kontrreformacji propagatorami Nepomucena stali się jezuita, którzy wykorzystywali postać przyszłego świętego w walce z protestantyzmem. Kult Nepomucena miał się przyczynić do zatarcia pamięci o czeskim reformatorze Janie Husie (Krejčí 1974, s. 152–154). Habsburgowie również posługiwali się wizerunkiem męczennika i odnosili się do niego z petyzmem, gdyż życie i męczeńska śmierć doskonale nawiązywały do barokowej pobożności. Widoczne było to w okresie rządów cesarza Karola VI i Marii Teresy, kiedy kult ten został włączony w nurt propagandy religijno-politycznej Wiednia. Wpływy te przenikały z dworu cesarskiego dzięki kontaktom m.in. hrabiego Gundacker von Althanna, właściciela wielu posiadłości Ziemi Kłodzkiej (Międzyzlesie, Wilkanów), a także rodziny Herbersteinów z Gorznowa (Czechowicz 2001, s. 54–64).

Pierwsze próby wyniesienia męczennika na ołtarze podjął cesarz Ferdynand III i Leopold I (Hochleitner 1996, s. 54). Dopiero w 1710 r. rozpoczęto proces beatyfikacyjny. W dniu 31 maja 1721 r. papież Innocenty XII dokonał beatyfikacji Jana Nepomucena. Uroczysta kanonizacja odbyła się 19 marca 1729 r. i dokonał jej papież Benedykt XIII. Ciało świętego w 1736 r. umieszczono w mauzoleum wykonanym ze srebra przez Antoniego Corradiniego według projektu Johana Fischera von Erlacha (ryc. 1).

Ryc. 1. Nagrobek św. Jana Nepomucena w praskiej katedrze św. św. Wita, Waclawa i Wojciecha

Źródło: fotografia autorki

W Czechach kult św. Jana Nepomucena odegrał bardzo istotną rolę, zwłaszcza podczas kształtowania się czeskiej świadomości i odrodzenia narodowego w XIX w. Uwagę na rolę kultu zwracał w tym okresie czeski pisarz Jan Neruda, który porównywał historię czeską do historii dni świętojańskich: „nasza wiosenna uroczystość świętojańska jest najwierniejszym czeskim zwierciadłem, owym czarodziejskim zwierciadłem z bajki, które swemu panu ukazuje tylko prawdę” (Krejčí 1974, s. 161).

W Polsce kult Jana Nepomucena przyjął się już na kilka lat przed beatyfikacją. Sprzed 1721 r. można spotkać wizerunki i wyobrażenia męczennika umieszczane w kościołach lub w krajobrazie, w postaci kaplic, rzeźb, figur przydrożnych. Niezwykle wysokiej rangi wydarzeniem było sprowadzenie relikwii w 1734 r. przez przeora paulinów z Jasnej Góry Stanisława Kazimierza Bronikowskiego. Umieszczono je w relikwiarzu, który Makary Szytyłowski wykonał ze złoczonej szkatuły wotywniej ofiarowanej przez królową Marię Kazimierę (Adamek 1982, s. 371–380). O popularności Nepomucena współcześnie świadczy fakt, że w kilku polskich kościołach znajdują się relikwie męczennika. Przykładowo są to świątynie w Łowiczu, Poznaniu, Jastrzębiu-Zdroju, Lisowicach, Powidzku, Fajslawicach, Bochni, Chwałęcicach, Bolesławcu czy Wambierzycach.

Święto poświęcone Janowi Nepomucenowi w Czechach jest obchodzone 16 maja, natomiast w Polsce 21 maja. Z okazji 200-lecia kanonizacji erygowano w 1929 r. w Kolegium Papieskie im. Nepomucena. Z okazji 250-lecia kanonizacji świętego, w 1979 r. papież Jan Paweł II wystosował do arcybiskupa Pragi Franciszka Tomáška list apostolski, w którym przypomniał znaczenie postaci Jana Nepomucena (*Encyklopedia katolicka* 2000) słowami „Tak męczennik za swobodę kościoła zaczął być czczony jako świadek sakramentalnej tajemnicy”². W 1993 r. papież Jan Paweł II, w liście do arcybiskupa praskiego Miloslava Vlka, zawarł następujące słowa, podkreślające kult św. Jana Nepomucena i jego znaczenie dla świata i czeskiego Kościoła. „Zwłaszcza od czasu kanonizacji św. Jana przez mego poprzednika Benedykta XIII kult ten przekroczył granice wszystkich państw. O wstawiennictwo św. Jana prosili wierni nie tylko w krajach całej Europy, ale i w najodleglejszych zakątkach ziemi: na Dalekim Wschodzie, na północy i południu kontynentu amerykańskiego, gdzie jego kult, wraz z orędziem Ewangelii, szerzyli misjonarze. Świadczą o tym do dzisiaj kościoły, kaplice, figury i obrazy jemu poświęcone. Najgoręcej czcili jednak św. Jana rodacy, którzy nawiedzając jego grób w praskiej katedrze, z ufnością powierzali mu swoje cierpienia i troski”³.

2 List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 250 rocznicy kanonizacji Jana Nepomucena, Watykan, 2 marzec 1979.

Świętemu Janowi Nepomucenowi poświęcono wiele modlitw, litanii, pieśni religijnych oraz wierszy. Powstawały one w Czechach, a po kanonizacji także w krajach sąsiednich.

*Ciebie chwalimy, wiekuisty Panie,
Który nam pomoc dajesz w świętym Janie.
On opiekunem całej czeskiej ziemi
I Polska też go swym patronem mieni!*

Wydany w Pradze w 2009 r. *Sborník písní Svatojánské navalis* świadczy, że Jan Nepomucen jest nadal bardzo popularny, a kult jego po ponad 600-latach męczeńskiej śmierci nadal kontynuowany. Także Janowi Nepomucenowi dedykowano wiele utworów literackich. Pisywali o nim Helena Gordziej (*Sługi rozdroży* 1990), Zofia Kossak-Szczucka (*Dziedzictwo I* 1956), Leszek Soliński (*Obrót rzeczy* 1956), Kazimiera Hłakiewiczówna (*Ta jedna nić* 1967), ks. Jan Twardowski (*Wiersze* 1959).

*O niedzisiejszy święty mój
w litaniach nie wzywany –
przed złym rozgłosem stale broń – Patronie Dobrej Sławy.
Bo czy niepamięć ludzkich serc
czy bramy triumfalne –
jednak czeka na rias kąt
gdzie wszystkie groby czarne.
Chroń mnie od wielkich hucznych bitw męczeństwa – i więzienia –
śmierć dla Chrystusa ześlij mi
najprostsza, z przemęczenia.
O niedzisiejszy święty mój
wzgardzony, zapomniany –
podaj mi rękę w taką śmierć –
Patronie Dobrej Sławy.*

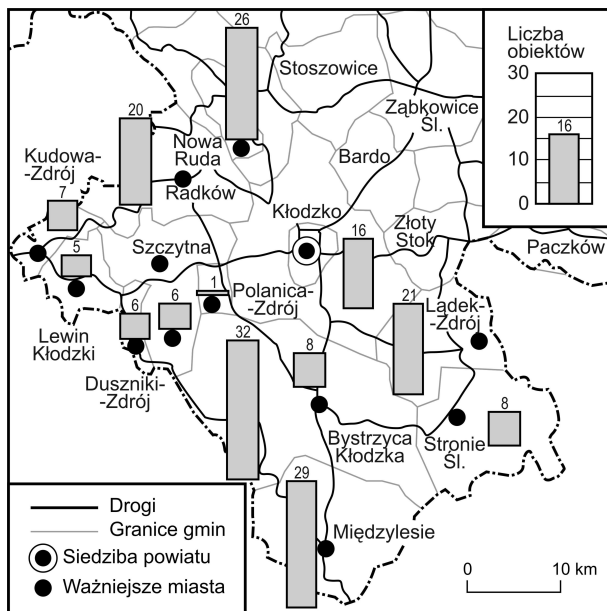
W literaturze czeskiej postać Nepomucena przypomnieli m.in. Bohumil Hrabal w utworach *Wesela w domu* (t. 1) i *Vita Nuova* (t. 2), czy też Jaroslav Hašek w powieściach *Przygody dobrego wojaka Szwejka podczas wojny światowej* oraz *Partii Umiarkowanego Postępu (w Granicach Prawa)*.

4. Wizerunki św. Jana Nepomucena na Ziemi Kłodzkiej

3 List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 600-lecia śmierci św. Jana Nepomucena, Watykan, 19 marca 1993 r.

W krajobrazie Ziemi Kłodzkiej wyróżniają się obiekty małej architektury, wśród których naczelną grupę stanowią obiekty kultu religijnego, reprezentowane głównie przez kaplice, kapliczki, krzyże przydrożne i figury (ryc. 2).

Obiekty małej architektury sakralnej często stanowiły *vota* błagalne lub *ex vota* dziękczynne. Fundowano je w celu ochrony przed klęskami żywiołowymi (pożarem, powodzią, zarazą) jako dowód wdzięczności za uzyskane łaski, za uratowanie życia, uzdrowienie, jako zadośćuczynienie za popełnione czyny oraz w celu upamiętnienia ważnych wydarzeń rodzinnych (np. przedwczesnej śmierci) czy miejscowej społeczności (zażegnanie epidemii) (Kozaczyńska 2010, s. 203–207).

Ryc. 2. Lokalizacja obiektów pw. św. Jana Nepomucena na Ziemi Kłodzkiej

Źródło: opracowanie własne

Postać św. Jana Nepomucena stała się popularna na sąsiadującym z Czechami Śląsku. Wiele barokowych figur i wyobrażeń malarskich na Ziemi Kłodzkiej świadczy o znaczącym kulcie, jakim otaczano świętego. Na podstawie badań terenowych zlokalizowano i sfotografowano wybrane obiekty poświęcone świętemu oraz wizerunki Jana Nepomucena znajdujące się na Ziemi Kłodzkiej. Na podstawie dostępnych materiałów zarówno publikowanych, jak i niepublikowanych poddano je charakterystyce. Niezwykle przydatnymi publikacjami były: *Katalog ruchomych zabytków sztuki sakralnej w archidiecezji wrocławskiej* (Pater 1982, s. 270), *Katalog rzeźby barokowej na Śląsku* (Kalinowski 1987,

s. 236), Karty ewidencyjne rzeźby barokowej na terenie powiatu kłodzkiego i ząbkowickiego⁴. Pomocna okazała się strona internetowa poświęcona św. Janowi Nepomucenowi⁵. Wykorzystano także wiele publikacji traktujących o dziejach Ziemi Kłodzkiej i przedstawiających biografię omawianego świętego.

Na Ziemi Kłodzkiej znajduje się wiele zabytków nieruchomości i ruchomych nawiązujących do postaci św. Jana Nepomucena. Uwzględniono tylko te wizerunki, które obecnie są widoczne i zachowane w terenie oraz w obiektach (tab. 1).

Uwagę zwracają obiekty sakralne, które objęte są patronatem św. Jana Nepomucena. Do tej grupy należy zaliczyć: kościół pomocniczy w Bystrzycy Kłodzkiej z 1833 r. oraz kościoły filialne: w Lutyni z 1784 r. (ryc. 3), w Lasku Miejskim (Lewin Kłodzki) z 1734 r., w Siennej z 1826 r. Uwagę zwraca kaplica św. Jana Nepomucena w Ścinawce Górnej z 1727 r., którą wzniesiono przy założeniu pałacowym „Sarny”.

Tabela 1. Liczba obiektów poświęconych św. Janowi Nepomucenowi w miastach i gminach Ziemi Kłodzkiej

Miasta i gminy Ziemi Kłodzkiej	Liczba obiektów
Gmina Kłodzko	36
Gmina Bystrzyca Kłodzka	32
Gmina Międzyzlesie	29
Gmina Nowa Ruda	26
Gmina Łądek-Zdrój	21
Gmina Radków	20
Miasto Kłodzko	16
Miasto Bystrzyca Kłodzka	8
Gmina Kudowa-Zdrój	7
Gmina Stronie Śląskie	8
Gmina Duszniki-Zdrój	6
Gmina Szczytna	6
Gmina Lewin Kłodzki	5
Gmina Polanica-Zdrój	1
Razem	221

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych i strony internetowej www.nepomuki.pl.

4 T. Pućkowski, Karty ewidencyjne rzeźby barokowej na terenie powiatu kłodzkiego i ząbkowickiego, 812/DM.

5 <http://nepomuki.pl/nepomuk/dslask-klodzko.htm>.

Drugim elementem architektury sakralnej są małe obiekty sakralne, wśród których dominują przydrożne kapliczki murowane i drewniane, kaplice słupowe, rzeźby świętych, kolumny maryjne i krzyże przydrożne (Pukowiec, Pytel 2013). Niewielkie, murowane kaplice poświęcone św. Janowi Nepomucenowi są zlokalizowane w następujących miejscowościach: Krosnowice (ryc. 5), Jaskkowa Dolna (ryc. 6), Starków (ryc. 7) i Ludwikowice Kłodzkie. Ich stan jest zróżnicowany. Dla przykładu, w Krosnowicach na posesji nr 143, wizerunek świętego umieszczono w murowanej kapliczce, która jest przykryta dwuspadowym dachem, a figurę świętego ustawiono na niskim kamiennym postumencie w półkolistej wnęcie (ryc. 5). Figura i kapliczka pomalowane są kolejnymi warstwami farby. Dla porównania zaprezentowano kapliczkę z wnęką, w której znajduje się rzeźba świętego, zlokalizowaną przed posesją prywatną w miejscowości Starków. W miejscowości Niemojów znajduje się ruina kaplicy św. Jana Nepomucena.

Ryc. 3. Kościół pw. św. Jana Nepomucena w Lutyni

Ryc. 4. Kościół św. Jana Nepomucena na Janowej Górze

Ryc. 5. Kapliczka św. Jana Nepomucena w Krosnowicach

Ryc. 6. Kapliczka św. Jana Nepomucena w Jaskkowej Dolnej

Ryc. 7. Odnowiona kapliczka

św. Jana Nepomucena w Starkowie
Źródło: fotografie autorki

W wielu świątyniach uwagę zwracają boczne ołtarze upamiętniające św. Jana Nepomucena. Są to ołtarze w kościele Matki Boskiej Różańcowej w Kłodzku, kościele pw. Józefa Oblubieńca w Bolesławowie (ryc. 8), w bazylice Nawiedzenia NMP Wambierzycach (ryc. 9), kościele pw. św. Mikołaja w Nowej Rudzie.

Ryc. 8. Ołtarz boczny w Bolesławowie

Ryc. 9. Ołtarz boczny w Wambierzycach

Ryc. 10. Pomnik Jana Nepomucena na placu Szpitalnym w Bystrzycy Kłodzkiej

Ryc. 11. Pomnik Jana Nepomucena na rynku w Bystrzycy Kłodzkiej

Źródło: fotografie autorki

Na Ziemi Kłodzkiej znajduje się wiele pomników upamiętniających świętego. Są to typowe, kamienne przedstawienia postaci z właściwymi dla niego atrybutami. Za jeden z najstarszych pomników męczennika uznaje się obiekt w Bystrzycy Kłodzkiej, na placu Szpitalnym, przy moście na Bystrzycy (ryc. 10). Rzeźba ta jest dziełem Karola Veita. Na cokole umieszczony jest 1704 r., który wskazuje na datę powstania rzeźby. Na uwagę zasługuje także figura św. Jana Nepomucena, będąca elementem sztuki rzeźbiarskiej Kolumny Trójcy Świętej (ryc. 11). Pomnik jest dziełem Antona Jörga z 1736 r.

Jednym z najbardziej znanych wizerunków św. Jana Nepomucena jest ten umieszczony na najstarszym kłodzkim moście. Fundatorem rzeźby był hrabia Franz von Götzen i pochodzi ona z 1655 r. Na postumencie znajdują się herby hrabiego oraz jego małżonki, księżniczki z rodu Liechtenstein (Broniewski 1970). W Kłodzku figura świętego znajduje się również przy kościele pw. NMP, prawdopodobnie z 1720 r. Na postumencie widnieje napis fundatora „Maksymilian, baron Mitrowski z Mitrowic, świętego cesarsko-królewskiego majestatu szambelan, starosta hrabstwa Kłodzko”.

Podobne wizerunki św. Jana Nepomucena można zauważyć w Łądku-Zdroju. Figura świętego widnieje na najstarszym moście pochodzącym z 1565 r. na rzece Biała Łądecka (ryc. 12). Ustawiono ją nad środkowym filarem mostu w 1783 r. Z chronostychu tablicy fundacyjnej wynika, że rzeźba pochodzi z 1709 r. W 1742 r. poddana była renowacji, której dokonał przypuszczalnie łądecki rzeźbiarz Michał Khlar, o czym świadczy sygnatura M.K. Piaskowcowa

rzeźba o wysokości 100 cm ustawiona jest na cokole o tej samej wielkości (Kalinowski 1987, s. 126–127). Dnia 30 lipca 2013 r. figurę zdemontowano do renowacji, która została wykonana przez zespół konserwatorski pracowni Artis Konserwacja Zabytków z Wrocławia, w składzie Anna Kuciej i Dorota Wandrychowska. Projekt w kwocie 40 000 zł (100% dotacji) sfinansował marszałek województwa dolnośląskiego. W październiku 2013 r. rzeźba powróciła na postument (ryc. 13).

Druga rzeźba w Łądku-Zdroju znajduje się nad brzegiem Białej Łądeckiej, u stóp góry Radoszka, przy bocznej drodze z Łądku-Zdroju do Radochowa. Obiekt pochodzi z 1809 r. Święty Jan Nepomucen został przedstawiony w kontrapoście, z krucyfiksem, bez aureoli i z biretem w ręku. Autorstwo rzeźby przypisywane jest Henrykowi Ignacemu, wnukowi Michała Klahra (Brygier, Dudziak 2010, s. 61). Postawienie rzeźby na obrzeżach miasta miało stanowić wotum za uratowanie życia rzeźnika, który spadł wraz z bykiem ze stromego brzegu do rzeki. Do wydarzenia nawiązuje umieszczona na cokole płaskorzeźba przedstawiająca głowę wołu i dwa skrzyżowane topory.

Wizerunki św. Jana Nepomucena w Krosnowicach można spotkać nieopodal kościoła św. Jakuba Apostoła. Jest to wizerunek męczennika dość rzadko spotykany, przedstawiający grupę Trójcy Świętej adorowaną przez św. Jana Nepomucena (ryc. 14). Rzeźba ta zmieniła swoją lokalizację po powodzi z 1997 r., podczas której została uszkodzona. Przeniesiono ją w inne miejsce i ustawiono na trójczłonowym cokole z inskrypcjami i z herbami. W dolnej części cokołu umieszczono datę wcześniejszej renowacji z 1883 r.

Ryc. 12. Pomnik Jana Nepomucena w Łądku-Zdroju przed renowacją

Ryc. 13. Pomnik Jana Nepomucena w Łądku-Zdroju po renowacji

Ryc. 14. Pomnik Jana Nepomucena w Krosnowicach

Ryc. 15. Pomnik Jana Nepomucena w Bolesławowie

Źródło: fotografie autorki

Kamienne, piaskowcowe figury św. Jana Nepomucena można spotkać na mostach, placach, przy dawnych traktach handlowych lub też w okolicach cmentarzy. Zlokalizowano je w następujących miejscowościach: Boboszków (1730 r.), Boguszyn (XIX w.), Bolesławów (1728 r., ryc. 15), Bożków (1727 r.), Bystrzyca Kłodzka (1704 r., 1736 r.), Czerwieńczyce (1809 r.), Długopole Górne (1728 r.), Domaszków (1727 r.), Droszków (1732 r.), Duszniki-Zdrój (1722 r.), Dzikowiec (1789 r.), Gorzanów (1720 r., 1721 r.), Idzików (1740 r.), Jaskowa Dolna (1730 r.), Kłodzko (XVIII w.), Konradów (XVIII w.), Korytów (1726 r.), Krosnowice (XVIII w.), Łądek-Zdrój (1709 r.), Lesica (1753 r.), Lesica – Czerwony Strumień (1801 r.), Lewin Kłodzki (1711 r., 1717 r.), Lutyń (XIX w.), Międzygórze (2014 r.), Międzylesie (1729 r., 1775 r.), Mostowice (1725 r.), Niemojów (XVIII w.), Niwa (1737 r.), Nowa Łomnica (1748 r.), Nowa Ruda (1680 r., 1706 r., 1752 r., 1815 r.), Nowa Ruda-Słupiec, Jugów (1796 r.), Nowa Wieś (1726 r.), Nowy Waliszów (1747 r.), Ołdrzychowice Kłodzkie (1725 r.), Roztoki (1738 r., 1750 r.), Ponikwa (1777 r.), Poręba (1791 r.), Radków (1715 r.), Radochów (1734 r.), Ratno Dolne (1770 r.), Ratno Górne (1784 r.), Różanka (1730 r., 1786 r.), Rudawa (XIX w.), Roszyce (1740 r.), Skrzyńka (XIX w.), Starków (XVIII w.), Stary Wielisław (1720 r., 1832 r.), Stronie Śląskie (1720 r.), Szalejów Dolny (1723 r.), Szczytna (1711 r., 1723 r.), Ścinawka Średnia (1778 r.), Topolice (2013 r., ryc. 16), Trzebieszowice (1739 r., 1765 r., 1792 r., 1803 r.), Wambierzyce (1707 r.), Wilkanów (1735 r.), Wojcie-

chowice (1754 r.), Wolibórz (1773 r.), Wójtowice (1799 r.), Zieleniec (1862 r., 1866 r.), Żelazno (XVIII w.).

Figury Nepomucena stoją także na terenach prywatnych posesji, czego przykładem jest Wolibórz-Podlesie (1787 r.), Szalejów Górny (1811 r.), Goszów (ryc. 17), Radków, Ścinawka Średnia, Nowa Ruda-Słupiec, Stara Łomnica. Na cokołach kolumn maryjnych, kolumn świętych oraz przydrożnych krzyży widnieją często sceny z życia świętego (pielgrzymka, spowiedź, męczeństwo, topienie). Obiekty małej architektury sakralnej można spotkać w następujących miejscowościach: Stara Łomnica, Wójtowice, Zieleniec, Kudowa Słone, Darnków, Ratno Górne, Karłów, Międzyzlesie, Wojbórz, Ludwikowice Kłodzkie, Słoszów, Jaskowa Dolna, Mikowice, Ruszowice. Drewniane rzeźby polichromowane będące wyposażeniem obiektów sakralnych znajdują się także w kościołach w miejscowościach: Bolesławów, Bożków, Brzozów, Bystrzyca Kłodzka, Długopole Górne, Domaszków, Duszniki-Zdrój, Gologłowy, Gorzanów, Idzików, Jeleniów, Jugów, Kamienna, Kłodzko (ryc. 18), Krajanów, Krosnowice, Lewin Kłodzki, Międzyzlesie, Niemojów, Nowa Bystrzyca, Nowa Wieś, Nowy Waliszów, Piszkowice, Polanica-Zdrój, Radków, Radochów, Ratno Dolne, Roztoki, Różanka, Skrzynka, Stronie Śląskie (ryc. 19), Szalejów Dolny, Starkówek, Stary Wielisław, Tłumaczów, Wambierzyce, Wilkanów, Wojbórz, Wojtówka, Wolibórz, Wyszki, Zalesie, Zieleniec. Drewniane rzeźby zostały zdeponowane także w różnych instytucjach, np. w muzeach. Stan zachowania rzeźby św. Jana Nepomucena w Muzeum Filumenistycznym w Bystrzycy Kłodzkiej jest zły (figurka pozbawiona jest głowy i fragmentarycznie ręki) (ryc. 20). Drewniana postać św. Jana Nepomucena znajduje się też w Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku, a do 2014 r. podobna rzeźba była w zbiorach Muzeum Michała Kłahra w Łądku-Zdroju.

Ryc. 16. Pomnik Jana Nepomucena
w Topolicach

Ryc. 17. Pomnik Jana Nepomucena
w Goszowie

Ryc. 18. Rzeźba Jana Nepomucena
w kościele pw. NPM w Kłodzku

Ryc. 19. Rzeźba Jana Nepomucena
w kościele pw. Matki Boskiej Różańcowej
i św. Maternusa w Stroniu Śląskim

Źródło: fotografie autorki

Ryc. 20. Rzeźba św. Jana Nepomucena
w Muzeum Filumenistycznym
w Bystrzycy Kłodzkiej

Ryc. 21. Rzeźba św. Jana Nepomucena
w Urzędzie Miejskim w Stroniu Śląskim

Źródło: fotografie autorki

Kolejna rzeźba św. Nepomucena eksponowana jest w Urzędzie Miasta

w Stroniu Śląskim (ryc. 21). Rzeźba wcześniej znajdowała się w niszy pomnika przy cmentarzu i kościele pomocniczym pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Stroniu Śląskim. Można przypuszczać, że była to wtórna lokalizacja rzeźby, gdyż jej wykonanie (drewniana rzeźba z polichromią na gruncie kredowo-klejowym) nie mogło być wystawione na czynniki zewnętrzne. Zły stan rzeźby spowodowany był działaniem czynników atmosferycznych i organizmów biologicznych. Zmiany wilgotności doprowadziły do kurczenia się i pęknięcia drewna. Obiekt nie był wolny również od uszkodzeń mechanicznych. Pozbawiony był prawego przedramienia i lewej dłoni oraz swojego atrybutu, widoczne były ubytki w ubiorze (biret, almucja, sułtana) i we włosach (Sadowska 2012). Po przeprowadzeniu w 2012 r. prac oczyszczenia, zabezpieczenia i odtworzenia brakujących elementów, przez konserwatora dzieł sztuki Cezarego Wandrychowskiego, została umieszczona w szklanej gablocie w holu Urzędu Miejskiego w Stroniu Śląskim⁶.

Ryc. 22. Obraz przedstawiający Jana Nepomucena w kościele pw. Narodzenia NMP w Łądku-Zdroju
Źródło: fotografia autorki

Przedstawienia malarskie Nepomucena w kościołach są przypomnieniem o wydarzeniach z życia lub męczeńskiej śmierci świętego. Cenny jest wizerunek św. Jana Nepomucena znajdujący się w kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP w Łądku-Zdroju (ryc. 22). Jest to rzadko spotykane wyobrażenie świętego. W nawie po lewej stronie znajduje się olejny obraz, na którym na pierwszym planie przedstawiono Jana Nepomucena rozdającego ubogim jałmużnę.

Uwagę zwracają także freski z 1738 r. w kaplicy św. Jana Nepomucena w Ścinawce Górnej, w pałacu Sarny. Są one dziełem kłodzkiego malarza Hansa Hoffmanna. Zamieszczone w ołtarzu iluzjonistyczne malowidło przedstawia martwego Jana Nepomucena, leżącego na poduszce z krucyfiksem w dłoniach. Postać świętego otoczona jest namalowaną ramą, którą otaczają uskrzydłone aniołki wznoszące ją do nieba. Całość kompozycji nawiązuje do pełnoplastycznej struktury

tego otoczona jest namalowaną ramą, którą otaczają uskrzydłone aniołki wznoszące ją do nieba. Całość kompozycji nawiązuje do pełnoplastycznej struktury

⁶ Informacje uzyskano 17.10.2014 r. od kierownika Referatu Gospodarki Przestrzennej, Infrastruktury Technicznej i Ochrony Środowiska Lecha Sadowskiego.

architektonicznej wzbogaconej przez kolumny woluty, gzymsy, putta, rzeźby, girlandy kwiatów⁷.

Postać świętego została także uwieńczona na obrazie olejnym umieszczonym w ołtarzu bocznym w bazylice w Wambierzycach. W mensie ołtarza dodatkowo przedstawiono płaskorzeźbioną scenę topienia świętego. W wambierzyckiej kaplicy Wszystkich Świętych na Górze Synaj znajduje się obraz namalowany na desce, przedstawiający wielu świętych, w tym Jana Nepomucena. Malowidło zostało restaurowane w 1988 r., co zostało zaznaczone odpowiednią sygnaturą w prawym, dolnym rogu obrazu: REN. Alicja Gorbacz 1988.

Nietypowe wyobrażenie malarskie znajduje się w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Nowej Wsi. Znajduje się tam obraz przedstawiający leżącego na marach św. Jana Nepomucena. Obrazy omawianego świętego można zobaczyć w obiektach sakralnych w miejscowościach: Brzozowie, Czerwna, Gniewoszów, Gorzanów, Jaskowa Dolna, Jaworek, Konradów, Krosnowice, Lewin Kłodzki, Lutynia, Niwa, Radków, Raszków, Stara Łomnica, Szalejów Górny, Ścinawka Średnia, Świerki, Wambierzyce, Wilkanów.

Poza obiektami sakralnymi obrazy związane z postacią św. Jana Nepomucena znajdują się także w Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku. W zbiorach muzeum znajduje się XIX-wieczny olejny obraz nieznanego autora, przedstawiający most z figurą św. Jana Nepomucena w Szalejewie. Drugi obraz, niemieckiego malarza Emila Frohnerta, datowany na drugą połowę XIX w., przedstawia „Widok na most w Łądku”. W restauracji „Przy młynie” znajduje się współczesny drzeworyt pokazujący kłodzki most nad Młynówką z postacią św. Jana Nepomucena i kościołem pw. Matki Boskiej Różańcowej. Kolejną podobiznę św. Jana można oglądać na oleodruku w skansenie Muzeum Kultury Ludowej Pogórza Sudeckiego w Pstrążnej.

Omówione przykłady występujących w krajobrazie Ziemi Kłodzkiej kapliczek i figur przydrożnych, dedykowanych św. Janowi Nepomucenowi, należy uzupełnić jeszcze o drobne rzeźby tego świętego, które znajdują się we wnękach i niszach domów mieszkalnych. Postać św. Jana Nepomucena można spotkać także na witrażach w kościele pw. Jana Chrzciciela w Jaskowej. Wizerunki świętego zawarte są również na chorągwiach procesyjnych. Znajdują się one m.in. w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Nowej Wsi oraz w kościele pw. św. Michała Archanioła w Gniewoszowie.

5. Podsumowanie

⁷ <http://nepomuki.pl/nepomuk/dslask-klodzko-sarny.htm> (5.07.2014 r.)

Święty Jan Nepomucen jest postacią bardzo często spotykaną w ikonografii Ziemi Kłodzkiej. Kult męczennika, mimo braku formalnej kanonizacji, rozprzestrzenił się od 1419 r., a więc roku, w którym nastąpiła śmierć jego oprawcy – króla czeskiego Wacława IV. Kult ten nasilił się po wygranej przez Habsburgów w bitwie pod Białą Górą w 1620 r. W XVII w. kult przekroczył granice Królestwa Czech, a kontrreformacja znalazła w nim jednego ze swoich ulubionych błogosławionych, a potem świętych, co ma odzwierciedlenie w liczbie stawianych figur świętego. Do rozpowszechnienia kultu przyczynili się duchowni, głównie jezuita, a także przedstawiciele dworu cesarskiego, zamożnej szlachty i magnaterii.

W krajobrazie Ziemi Kłodzkiej wpisały się na stałe murowane, dwuspadowe kapliczki, kapliczki słupowe, kamienne rzeźby ustawiane na cokołach i postumentach, płaskorzeźby i reliefy na kolumnach, drewniane, przyścienne rzeźby polichromowane oraz wiele innych obiektów nawiązujących do św. Jana Nepomucena. Rzeźby pochodzą w większości z XVIII w. Są one dziełem najwybitniejszych barokowych rzeźbiarzy, którzy działali na Ziemi Kłodzkiej. Najwięcej swoich dzieł pozostawił pochodzący z Bielic, a mający swoją pracownię w Łądku-Zdroju, Michał Klahr Starszy. Obiekty, które stworzył, spotkać można w większości miejscowości wschodniej części Ziemi Kłodzkiej. Prawie w każdej miejscowości znajduje się przynajmniej jeden wizerunek dedykowany świętemu, a są też takie, w których istnieje pięć lub więcej obiektów (Kłodzko, Stary Wielisław, Szalejów, Jaszkowa). Świadczą one o dawnym, wielkim kulcie, jakim darzono męczennika.

Literatura

- Adamek T., 1982, *Św. Jan Nepomucen i jego relikwiarz na Jasnej Górze*, „Studia Claromontana”, 3, s. 371–380.
- Bartkiewicz K., 1977, *Dzieje Ziemi Kłodzkiej w wiekach średnich*, Monografie Śląskie, Ossolineum, Wrocław.
- Broniewski T., 1970, *Kłodzko. Śląsk w zabytkach sztuki*, Ossolineum, Wrocław.
- Brygier W., Dudziak T., 2010, *Ziemia Kłodzka*, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Piastów.
- Cetwiński M., 2009, *Ziemia Kłodzka w państwie czeskim Przemysłodów (koniec XI w. – 1310 r.)*, [w:] *550 let Hrabství kladského: 1459–2009*, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, Trutnov, s. 470.
- Czechowicz M., 2001, *Osobliwy Nepomucen. Rzeźba świętego z 1741 roku w kościele w Gorzanowie*, [w:] *Pielgrzymy. Informator krajoznawczy poświęcony Sudetom*, Wrocław, s. 54–64.
- Drahé kameny z koruny svatováclavské čili Životy světců, blahoslavenců a domněnīm svatých národa Československého*, 1871, Dědictví svatojánského v Praze, Praha.
- Encyklopedia katolicka*, 2000, KUL, Lublin.

- Herzig A., 2003, *Wprowadzenie. Historia Ziemi Kłodzkiej od średniowiecza do upadku Pierwszej Rzeszy*, [w:] Herzig A., Ruchniewicz M. (red.), *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe, Kłodzko.
- Herzig A., Ruchniewicz M., 2006, *Dzieje Ziemi Kłodzkiej*, Oficyna Wydawnicza Atut, Hamburg–Wrocław.
- Historia życia, męczeństwa i cudów ś. Jana Nepomucena, kanonika pragskiego, dla sakramentalnego spowiedzi sekretu nie przelamanym statkiem dochowanego, w rzece Mołdawie utopionego... Drukiem podana r. 1729, a teraz z łacińskiego po polsku przetłumaczona, r. 1740, 1740, Częstochowa–Jasna Góra.*
- Historia S. Jana Nepomucena męczennika, Praskiego Katedralnego kanonika, Osobliwego Patrona, y Obrońcy Sławy ludzkiej, z Niemieckiego, na Polski Język za staraniem Pewney Damy Polskiej Przełożona z Pozwoleniem Zwierzchności Roku 1724, 1724, Drukarnia Collegium Societatis Jesu, Poznań.*
- Hochleitner J. 1996, *Powiernik tajemnic królowej*, Kurier Elbląski, Spółka Wydawnicza S.C, Elbląg.
- Hochleitner J., Scheer I., 1998, *Obronca przed wylewami rzek*, Wydawnictwo JH, Elbląg–Świdnica.
- Janicka-Krzywda U., 1993, *Patron – atrybut – symbol*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań.
- Kalinowski K., 1986, *Rzeźba barokowa na Śląsku*, PWN, Warszawa.
- Kalinowski K. (red.), 1987, *Katalog rzeźby barokowej na Śląsku*, t. 1: *Hrabstwo Kłodzkie*, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Zakład Historii Sztuki Nowożytnej i Najnowszej, Poznań.
- Kosmův Letopis Český, Prameny dějin českých, Fontes rerum Bohemicarum*, t. 2, 1874, Wydawnictwo J. Emler, Praha.
- Kozaczyńska B., 2010, *Mała architektura sakralna w krajobrazie kulturowym Ziemi Łosickiej*, [w:] Rychling A. (red.), *Krajobrazy rekreacyjne – kształtowanie, wykorzystanie, transformacja*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, t. 27, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, Biała Podlaska, s. 203–207.
- Krejčí K., 1974, *Praga legenda i rzeczywistość*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Kuźmak K., 1997, *Jan Nepomucen*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- L.R., 1865, *Nepomucen Jan*, [w:] *Encyklopedyja powszechna*, t. 19, Warszawa.
- Mazurski K.R., 1994–1996, *Reformacja i protestantyzm na Ziemi Kłodzkiej*, „Rocznik Ziemi Kłodzkiej”, t. 19/21, s. 68–80.
- Novák T., 1862, *Svatý Jan Nepomucký př í spě vkydecké žmůvotopis* Wydawnictwo Karla Bellmanna, Praga.
- Pater J., 1982, *Katalog ruchomych zabytków sztuki sakralnej w archidiecezji wrocławskiej*, t. 2, Wydawnictwo Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu, Wrocław.
- Pukowiec K., Pytel S., 2013, *Typologia i waloryzacja małych form architektury sakralnej w krajobrazie ziemi wodzisławskiej*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 21, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, s. 103–113.

- Sadowska K., 2012, *Barokowa, drewniana rzeźba św. Jana Nepomucena. Ocena zniszczeń, badania polichromii oraz propozycja programu jej konserwacji*, maszynopis pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr Zbigniewa Burskiego, Szkoła Wyższa Rzemiosł Artystycznych i Zarządzania we Wrocławiu, Wrocław.
- Sborník písní svatojánské navalis*, 2009, Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, Praha.
- Schauber V., Schinder H.M., 2000, *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*, Świat Książki, Warszawa.
- Skarga P., Zawadzki A.J., Bitschnau O., 1910, *Żywoty Świętych Pańskich na wszystkie dnie roku*, Wydawnictwo 6, nakł. Karola Miarki, Warszawa–Mikołów.
- Staffa M., 1993, *Sudety*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Staffa M. (red.), 1994, *Kotlina Kłodzka. Słownik Geografii Turystycznej Sudetów*, t. 15, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław.
- Zaleski W. SDB, 2008, *Święci na każdy dzień*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa.

Dokumenty

- List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 250 rocznicy kanonizacji Jana Nepomucena, Watykan, 2 marzec 1979.
- List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 600-lecia śmierci św. Jana Nepomucena, Watykan, 19 marca 1993 r.
- Pućkowski T., Karty ewidencyjne rzeźby barokowej na terenie powiatu kłodzkiego i ząbkowickiego, 812/DM.

Kłodzko Land as the region of the cult of Saint John of Nepomuk

Summary

The article presents the cult of St. John of Nepomuk in the Kłodzko Region. The history of this region evolved differently to neighboring Silesia. This area was often the disputed territory between the Czech Republic and Poland. The Kłodzko Region changed its nationality a few times and it caused the religious changes. In the Baroque period, during resilient Counter-Reformation activities there was spread of the cult of St. John of Nepomuk, the fourteenth century martyr. The cult has spread since the death of his murderer – Waclaw IV, the Czech king (1419) to reach its zenith in 18th century, which can be reflected in the number of figures of the saint both in the Czech Republic